

הגאון רבי יוסף דוד זינצהיים זצ"ל

רבה הראשי של צרפת, בעל היד דוד, מנחת עני ועוד

קנוי וסתירה בתפילתה של חנה

מבוא

הגאון רבי יוסף דוד זינצהיים זצ"ל, היה מהמופלאים ומיוחדים שבחכמי ישראל. ספריו מוכיחים על בקיאות מבהילה עם עמקות וחריפות בכל חלקי התורה. נוסף על כך היה בקי בחכמות ובלשונות רבים. ואף גם זאת, כל חכמתו וידיעותיו היו מסודרים אצלו דבר דבור על אופניו. בסגנון זה הוא יסד את חיבורו יד דוד על הש"ס, אשר כל לומדיה רואי פני השמש יאמרו עליה כי טוב, טובה חכמה עם נחלה.

גם בספרי גאוני זמנו בני דורו הגה בעיון רב והיה בקי בהם, וכדברי הגאון בעל נודע ביהודה בתשובתו על השגותיו: "ודין הניין לי כי מתוכו ראיתי ששוקד על חיבורי בהתמדה" (שו"ת נוב"ת א"ח סימן נ"ד). גם הגאון החיד"א העיר על מש"כ רבינו בספר יד דוד: "ויש להעיר על הרב נר"ו דחופש כל חדרי, איך לא זכר שכן תירצתי אני הדל בקונטרס שער יוסף ובקונטרס עין זוכר" (דבש לפי מערכת א' אות מ'). ואם קלה הערה זו בעינינו, על שלא זכר שר מה שכתוב באחד מספרי גאוני דורו, הרי רבינו הגאון טרח להתנצל על דברי החיד"א, בתוך דברי תשובתו הנדפסת בשו"ת מגד שמים סימן ג, וז"ל: "באמת לרגל המלאכה אשר לפני בחיבורי אין זה תימה אם לפעמים לפי שעה נעלם ממני דברי איזה ספר וכו', והרב המופלג מוהר"ר חיד"א ז"ל תמה עלי בספר דבש לפי שבפסחים ק"ד ד"ה עולא לא הבאתי דבריו בשער יוסף, ובאמת לפי שעה לא היה בידי ספרו הנחמד, ובחיבורי בנוזר שעדיין לא נדפס הבאתי דבריו".

וכמה מרהיבים ונפלאים דברי רבינו בתשובה שהשיב על דבר עיר אחת שתיקנו שלא לשלוח שאלות לרבנים אחרים בלי הסכמת רב העיר (שו"ת מגד שמים סימן כ"ט), וז"ל:

לא ידעתי מה אדבר, דמה אומר דנתקיים בנו מה שנאמר חתום תורה בלימודי, והלא מקדם כך היתה דרכה של תורה הללו מטהרים והללו מטמאים ודברי חכמים כדרכונות וכמסמרות נטועים אלו ואלו דברי א'להים חיים וכו'. סוף דבר כך הוא המנהג בכל דור ודור, ואין בזה כח בית דין יפה, ולא כח אנשי הועד, לעשות תקנה כזאת למעט כבוד התורה, אשר בלאו הכי בעונותינו ירדה עד עפר. כי על ידי הפלפול, הדעת והחכמה מתרבה על ידי קנאת איש מרעהו, וגדיים נעשו תישים. ובאשכנז לא נשמע תקנה זו מעולם. אשר על כן כאין וכאפס חשובה אותה הסכמה. וכל מי שהטה לה אוזן, איהו דאפסיד אנפשיה. וכל המסרב בה, יהיה מבורך.

אך עם שביום טובה היה בטוב, הרי ביום רעה כי באה, עלות שלטון חדש בארץ צרפת, תעלא בעידניה סגיד ליה, אשר שמה אל דת ישראל עיניה, לשנותה ולבטלה חס וחלילה היה לא תהיה. כדרכה של רשות, נראין כאוהבין בשעת הנאתן, פרסו השמלה לכסות רעתן, באומרם שלטונת ישראל כוונתם. אחד מנכליהם היתה העמדת דת ישראל תחת ארגון חדש, הקונסיסטואר הארצי, המכונה בשם סנהדרין. באירגון זה תכננו לאסוף רבני עיירות ישראל, ולהוסיף עליהן כהנה וכהנה מבני עולה דורשי חדשות עד שיהיו אלו האחרונים רוב המכריע. בכך קיוו בכח ממשלתם והשפעתם לעבוד לנגדא סמותא, לסמות עיני ישראל כאילו חידוש תורה מאתם תצא.

אך בהשגחת הקב"ה עלה חינו של רבינו הגאון ר"ד זינצהיים זצ"ל בעיני ראש השלטון הקיסר נאפוליון בוניפורט, אשר ראה רוב חכמתו ובינתו, ומינהו ראש הסנהדרין. בכחו זה הלך והושיע את

ישראל, להתחכם על גזירות מלך ושאלותיו, ולהקים הדת על תילה. מינוי זה, אם כי לשעה היתה, שימשה לסימנא טבא כי לא יטוש ה' את עמו, אשר אף בעת שהיה נראה שחילות צרפת ישלטו בכל ארצות אירופא, לא מאסתים ולא געלתים, כאשר ענדו לראשם עטרה את רבינו הגאון כראש הרבנים בארץ צרפת. לא לחנם אשתבוחי אשתבחו רבני ארץ בו ובכבודו, כאשר יראה הרואה בשו"ת מגד שמים, המתאר את רבינו בתוארים "נשיא הארץ" ו"נשיא הגולה".

גם החתם סופר, בהספדו ככלות השלשים מפטירת רבינו, מפליא גאונותו מצד אחד, ובקיאותו בחכמה ולשון והתקרבותו להיכל המלך, והעיקר שעם כל זה נשאר בצדקתו ואמונה התמימה בכל דברי התורה וחז"ל. החתם סופר פותח דבריו בהסבירו שהבנה הפילוסופית במצוה היא רק אופן אחד מדרכי התורה, אבל עצמיות התורה ודברי חז"ל עמוקים מאוד, אך על ידי זה שהגויים מבינים רק טעמים הפילוסופיים, זה גורם שהם נעשים אדון לישראל להורות להם כאילו זה לבד כוונת התורה ח"ו. ועל זה מסיים בזה"ל (דרשות חתם סופר ח"א דרוש לו' טבת תקע"ג):

והנה אם אמנם מאוד צריכים על כל פנים לידע להשיב לאומות העולם דבר, על כן מה טוב כי יעמידו בכל דור ודור צדיקים ואנשי מעשה המלאים חכמה וכל יקר ראתה עיניהם העומדים בין מלכי הגוים ובינינו וכו', ויגלו טפח ויכסה טפחיים המליצים בעדינו לחכמי האומות ומלכותם ולהסביר להם ענין מצוה מהמצות כשישאלו עליהם, והם יעמדו בצדקתם ובאמונתם יחיו, והם הם המושלים על העולם ולא העולם בם, והם גודרי גדר ישראל. אשר כזה היה ממש הצדיק הזה אשר אנו עוסקים בהספדו הרב הגאון מו"ה דוד זצ"ל זינצהיימער בעל המחבר ספר יד דוד, אשר בהיותו מכובד וקרוב מאד למלכות בפאריס ונשאל על כמה דברים והשיב שואליו דבר, והיה גדול ומכובד מאד בעיני המלך והשרים וכבוד גדול עשו לו במותו כידוע. ובכל זאת היה גדול ליהודים עוסק כל ימיו בתורה והחזיר הש"ס כמה פעמים, וכל ספרי ראשונים ואחרונים היו ממש שגורים בפיו כנראה מספרו. ומכירו הייתי בילדותי¹, וגם עתה על ידי חלוף כתבים עמו ראיתי צדקתו ותמותו. נמצא מלבד שנעשה אדון על ידי חכמתו בנימוסיות ובמדיניות, עוד נשאר הוא המושל בגבורתו ולא משלו הם בו שיתפתה אחריהם חס ושלו, אלא אחר שגלה להם טפח חזר לכסות טפחים, וצד תמותו במקומו עמד, וריחו לא נמר מתרגמין לא פג².

רבינו הגריד"ז בעצמו הבין כי למחיה שלחו אלקים לפני בני ישראל, וכלשונו בשנת תקע"ב בהקדמת ספר ישועת משיחו להרב הגדול רבי יצחק אברבנאל (הנדפס לראשונה בשנת תקפ"ח, מכתב יד שמצא רבינו בספרייה המלכותית בפאריז), "אנכי בדרך נחני ה' בשליחות מצוה זה כמה שנים". אך עם זה לבו עליו יכאב על ביטול תורה וביטול בית המדרש. בהקדמות כרכי מנחת עני, שנשארו בכתב יד רבינו זצ"ל מאותן שנים, ביטא צערו הגדול בביאור טעם קריאת שם חיבור. וז"ל בהקדמת חלק שני:

מנחת עני חלק שני. זה עני קרא מטרדות הזמן הבלתי נאמן, לא יתנוני השב רוחי כרצוני, נודד מביתי מלא ספרים אשר חנני ה', וכשל כחי לעסוק בתורה כרצוני וכחובתי מפני טורח הצבור

1. לא ביאר החתם סופר היכן הכירו ובאיזה זמן. והרי עד תקמ"ב דר החתם סופר בעיר מולדתו פפד"מ, חוץ משנתיים שלמד בשיבת מאינץ הסמוכה. מפפד"מ/מאינץ המרוחק כמאתיים ק"מ דרומה עד בישהיים - שטראסבורג. גם מסלול נסיעותיו של החתם סופר אחר תקמ"ב, כפי המתואר בחוט המשולש החדש, הרי הוא לכיוון מזרחית דרומית, לעבר מעהרן ואוסטרייך. אך יתכן שהכיר את ריד"ז בשנת תקמ"א, בתקופת אירוסיו ונישואי בתו של רבינו ריד"ז להגאון רבי אברהם אויערבך, אשר כמו החתם סופר גם הוא היה תלמיד להגאון רבי נתן אדלער זצ"ל.

2. הוספה זו של החתם סופר, להביא התרגום על וריחו לא נמר, לא מובנת, מה ראה להוסיף את זה בדרשתו וברישומו. יתכן שיש כאן רמז לשנות חייו של רבינו הריד"ז, אשר לא נתבררה כל צרכה, ומספר שנות חייו לפי רישומות שונות נע בין ס"ז לפ"ד (ראה שומרי משמרת הקודש עמוד 131 הערה 18). ויתכן שהחתם סופר, לפי ידיעתו משנים עברו, ידע ששנותיו עמדו על פ"ג, ואת זה הדגיש "ורוחו לא פג".

המוטל עלי תמיד. וזאת נחמתי, שאחד המרבה ואחד הממעט לעסוק במלאכת שמים כפי האפשרי. ואקוה כי יחנני ה' צב'אות לשוב אל ביתי ואל בית מדרשי לברר עוד הדברי' שנית, ולעיין בספרים ולברר הדברי' לכוון להלכה ולאמיתתה של תורה, אכי"ר. פה פאריס יום ג' ג' לחדש סיון תק"ע, ראשון מימי הגבלה בזמן שעמדו אבותינו בהר סיני לקבל את התורה התמימה, הקב"ה יזכני לחדש חדושי תורה שקיבל נשמתי בהר סיני.

גם בחלקו השלישי, הוא מתאונן על גירושו מנחלת ה' ללמוד תורה כחפצו, ומיעוט ספרים אשר תחת ידו בהיותו בפאריס. וז"ל:

מנחת עני חלק שלישי. כשמו כן הוא, זה עני קרא מטרדות הזמן הבלתי נאמן, לא יתנוני השב רוחי כרצוני, נודד מביתי בגזירות עליון בית מלא ספרי' אשר חנני ה', חסר כח לעסוק בתורה כרצוני מפני טורח ועול הצבור המוטל עלי תמיד כסדרן ושלא כסדרן. וזאת נחמתי, כי כבר שנינו אחד המרבה ואחד הממעט לעסוק במלאכת התורה התמימה כפי האפשרי וכפי כחו. אעתיר אל ה' יחנני לבא אל ביתי ואל בית מדרשי לעיין עוד שנית את הדברי' אשר כתבתי, ולברר הכל להלכה ולאמיתתה של תורה, וזו היא חפצי ורצוני. וה' לא יעזוב הטוב להולכים בתום אכי"ר. ומלבד הטעם שכתבתי לקריאת שם הקונטרס הזה אף גם מנחת עני עם הכולל במ"ק כמנין שמי. הכ"ד החותם פה פאריס יום כ"ח לחדש מנחם תק"ע לפ"ק.

אך מה נפלא הדבר, אשר בתנאים כאלו, בחוסר זמן, חוסר מנוחה וחוסר ספרים, חיבר רבינו חיבור נפלא על סוגיות רבות בשמעתתא, הלכתא ואגדתא. רק מתאריכי הקדמות הקונטרסים האלו ישתומם כל רואה, איך כבר פחות משלש חדשים מאז פתח לכתוב במחברת מנחת עני חלק שני, כבר גמר למלאות מאה וארבעים דפים עם קרוב לתשעים סוגיות שונות ומגוונות. ועם שרבינו מתחנן להקב"ה על חפצו ורצונו לעיין שנית בדברים אשר כתב, כאשר יחזור לביתו ולבית מדרשו, כדי שיבורר הכל להלכה ולאמיתתה של תורה, אך עדים אנו על הפלאת תוכנה שאין צריכה ביקור ואין בודקין מן המזבח ולמעלה. מה גם שרבינו בעצמו, בתשובתו הנדפסה בשו"ת מגד שמים סימן י"ח, אחר גמרו להעתיק סימן אחד מתוך ספרו מנחת עני, מסיים בה "עד כאן הלשון הנכתב בספרי הקטן מנחת עני, ה' יזכני להוציאו לאור, אכי"ר". הרי לנו מזה שרבינו בעצמו ידע בנפשיה שחיבורו זה, עם שנכתב כבין תנור לכיריים, עדיין ראוייה היא להעלותה על הדפוס להנות בה בני אדם.

רבינו לא זכה לחזור לביתו ולנחלתו, לאשר נפטר לבית עולמו זקן ושבע ימים ביום ז' כסליו תקע"ג (ימים אחדים לפני הקרב בקרוסני, תחילת מפלתו של נפוליאון). אך מורשתו הרוחנית אשר הניח לדורות שמורה חבויה הייתה, ובימינו התגלתה בשלימותה. זכה דורנו שחיבורו הגדול, יד דוד על הש"ס, נדפס כולל בהדרו על ידי מכון ירושלים. שני חלקים, הראשון והחמישי, מספרו מנחת עני נדפסו גם הם על ידם, כאשר בקרוב עומדים כל חלקי החיבור מנחת עני לצאת לאור במסגרת המכון הנ"ל, כולל החלקים שנותרו עדיין בכת"י. תודתנו העמוקה להרב נתן רפאל אויערבך שליט"א, העומד בראש מכון שומרי משמרת הקודש, על רשותו האדיבה להדפיס בזה חלקים מתוך כת"י רבינו השייכים למסכת ברכות³. ברכות יעטה מורה, ויבורך מברכות עליון, ונזכה לבנין אפריון, והבית הזה יהיה עליון.

המאמר והמבוא נערכו בטוט"ד, על ידי ידידנו הנעלה הרב אברהם צבי אייזיקאוויטש שליט"א, מעורכיו המוכשרים של מאסף ישורון, ברכותינו שיזכה לכל מילי דמיטב, מתוך רוב נחת ושלווה כל הימים, וימשיך לזכות את הרבים בעט סופר מהיר.

3. וזאת למודעי, שהוספנו את כל המ"מ שבמוסגרים, וכן חלוקת הקטעים וחלוקת האותיות ופתיחת כל ראשי תיבות נתוספו על ידינו בעת העריכה, ולא יצאו מעטו של רבינו המחבר, ואם שגגנו אתנו תלין.

חידושי רבינו זצ"ל, נמסרו על ידי העורך שליט"א, למערכת ספר הזיכרון עדות ליוסף, לזכרו ולע"נ של הקדוש יוסף דב ב"ר חיים ויסמן זצ"ל הי"ד, מתלמידי ישיבת חברון [נעק"ה ע"י מחבלים ישמעאלים, ח' אדר א' תשל"ח]. מטעמים שונים לא פורסמו חידו"ת אלו בספר הזיכרון, ורואים אור לראשונה במסגרת ירחון האוצר, לע"נ אבינו עורך ספר הזיכרון עדות ליוסף, הרב יצחק נתן ב"ר שמואל זאב לוי ז"ל, ורעהו הקדוש זצ"ל הי"ד. בכוונתנו לפרסם בעז"ה בירחון הבא, מאמר נוסף בענין ברכה שאינה צריכה, מכת"י רבינו.

קנוי וסתירה בתפילתה של חנה*

ברכות לא: אם ראה תראה, [אמר ר' אלעזר] אמרה חנה לפני הקב"ה, אם ראה מוטב, ואם לאו [תראה], אך ואסתתר בפני אלקנה בעלי ואשתה מי סוטה, ואי אתה עושה תורתך פלסתר שנאמר ונקתה ונזרעה זרע. הניחא למאן דאמר אם היתה עקרה נפקדת כו', דתניא ונקתה ונזרעה זרע, שאם היתה עקרה נפקדת דברי רבי ישמעאל, אמר לו [רבי עקיבא] אם כן ילכו כל העקרות ויסתרו, אלא מלמד שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח, נקבות יולדת זכרים, [קצרים יולדת ארוכים], שחורים יולדת לבנים¹. מאי אם ראה תראה, דברה תורה כלשון בני אדם.

ובסוטה דף כו (ע"א) הנוסחא להיפוך, דרבי עקיבא אמר אם היתה עקרה נפקדת, ורבי ישמעאל הקשה לו אם כן ילכו כל העקרות ויסתרו ואמר שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח. ויש לדקדק למה הנוסחא בסוטה להיפך. ואם הם שני ברייתות כנראה², במאי פליגי הנהי ברייתות.

א.

ואפשר לומר כי התוספות בסוטה שם (ד"ה אמר לו) הקשו לרבי ישמעאל מאי הקשה לרבי עקיבא, ותקשי ליה לנפשיה אם כן כל היולדות בצער ילכו ויסתרו וזו שלא הסתירה הפסידה, והניחו בתימה. אמנם בספרי יד דוד (סוטה דף ג. ד"ה וקינא) כתבתי לתרץ, דוודאי השקאת סוטה הוא בזיון גדול שהיו מבזין אותה בכמה אופנים, ומהיכי תיתי הבעל ירצה לבזות את אשתו בבזיון כל כך אם יודע שאשתו צנועה ונסתרה רק בשביל טעם זה או שיהיה לה בנים או שתלד בריווח וכדומה, ואם כן לא יקנא לה ולא תשתה. אמנם בעקרה אשר יש לבעל גם כן תועלת גדול שיהיה לו בנים, ואם כן הוא מתרצה בכך ומקנא לה אף על פי שיודע שצנועה היא. אמנם משום יולדת בצער או שיוולדת שחורים בוודאי לא איכפת ליה בהכי, ואם כן בוודאי לא יקנא לה. ולכן שפיר הקשה אם כן ילכו כל העקרות ויסתרו, דוודאי יקנא לה הבעל. אבל על היולדת בצער ואידך לא קשה כלל דכולן יסתרו, דמאי מהני סתירה הא הבעל לא יקנא לה.

(*) מכת"י רבינו, בחיבורו מנחת עני (חלק ב'), ראה מבוא.

1. זהו נוסח הגמרא בסוטה, אך בברכות איתא: קצרים יולדת ארוכים, שחורים יולדת בנים, אחד יולדת שנים.

2. שהרי יש עוד חילוקי נוסח בין הברייתות, כנ"ל הערה הקודמת.

אמנם תירוץ זה ניחא למאן דאמר וקינא את אשתו רשות. אמנם למאן דאמר חובה, הדרא קושיות התוספות לדוכתיה, דכל היולדת בצער יסתרו ויהיה מחויב הבעל לקנות לה. ואם כן בעל כרחך מכח קושיות התוספות מוכח דהך תנא דהקשה קושיא זו אם כן ילכו כל העקרות ויסתרו, דהוא סבירא ליה וקינא את אשתו רשות, ואם כן לדידיה לא קשה הך קושיא דילכו היולדת בצער ויסתרו.

ובסוטה דף ג (ע"א) איתא פלוגתא, דרבי ישמעאל סבר וקינא את אשתו רשות, ורבי עקיבא סבר חובה. מעתה לפי זה אי אפשר לומר דרבי עקיבא הקשה קושיא זו אם כן ילכו כל העקרות ויסתרו, דלדידיה נמי קשה [כ]קושיות התוספות. ובעל כרחך צריך לומר דרבי ישמעאל הוא דהקשה קושיא זאת לרבי עקיבא, דהוא סבר רשות, ולדידיה ניחא ולא קשה קושיות התוספות, כמו שכתבתי דכיון דרשות הוא לא יקנא לה משום יולדת בצער.

אמנם בירושלמי (סוטה פ"א ה"א) והביאו התוספות (סוטה ג. ד"ה רבי ישמעאל) איתא פלוגתא זו אם ברשות או חובה בשם רבי אליעזר ורבי יהושע דרבי יהושע סבר רשות ורבי אליעזר סבר חובה. וקאמר הירושלמי דטעמא דרבי אליעזר דאמר חובה, דסבר כבית שמאי (משנה גיטין פ"ט מ"י) דלא יגרש אדם אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר, מעתה לגרשה אינו יכול לקיימה אינו יכול, צריך לקנות לה כדי לברר הספק. ורבי יהושע סבר כבית הלל (שם) דמצי לגרש, לפיכך רשות הוא, דאם רוצה מגרשה. והקשו התוספות אם כן איך סבר רבי עקיבא חובה, הא רבי עקיבא נמי סבר דמצי מגרש אפילו במצא נאה ממנה, ולא תירץ כלום. ובעל כרחך צריך לומר דהירושלמי סובר דרבי עקיבא לא סבר דוקינא הוא חוב רק רשות.

מעתה כיוון דרבי עקיבא סבר דרשות הוא, שפיר הקשה רבי עקיבא לרבי ישמעאל אם כן ילכו כל העקרות ויסתרו, דלדידיה לא קשה כמו שכתבתי. מעתה הבריייתא דברכות אולי בשיטת הירושלמי, דרבי ישמעאל ורבי עקיבא לא נחלקו רק רבי אליעזר ורבי יהושע³. אמנם הבריייתא דסוטה אולי בשיטת הש"ס דידן דרבי עקיבא סבר חובה, אם כן בעל כרחך הוא לא הקשה קושיא זו רק רבי ישמעאל דסבירא ליה רשות.

ב.

ובאופן אחר אפשר לומר דתרי הסוגיות סברי דרבי עקיבא סבר חובה. אמנם בהא פליגי. דלכאורא יש להקשות, מאי הקשה אם כן ילכו כל העקרות ויסתרו, אטו ברשיעי עסקינן, דהא יחוד איסור מן התורה (סנהדרין כא:) ואיך תסתתר להוליד בנים. וכן מקשים העולם⁴ גבי חנה שאמרה אילך ואסתתר, חנה שהיתה צדקת איך תעשה כזאת לעבור על איסור יחוד, ומה גם שהיתה נביאה כדאיתא במגילה (יה). ומתוצי, דאיתא בקדושין (פא.) בעלה בעיר אין בו משום יחוד. לכן אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלה, כלומר שיהיה בעלה בעיר ואין בזה משום איסור.

3. אבל רבי ישמעאל ורבי עקיבא שניהם סבירא להו כרבי יהושע, דקינאי רשות. ולכן אפשר שרבי עקיבא יקשה קושיא זו שילכו כל העקרות ויסתרו (אך אין עדיפות לגרוס רבי עקיבא דווקא, שהרי גם רבי ישמעאל סבירא ליה קינוי רשות).

4. כן הקשה הפני יהושע בברכות שם. וכעין זה הקשה בשו"ת חתם סופר אבהע"ז ח"ב סימן צ"ו וסימן ק"ב.

אמנם בספרי יד דוד כתבתי בסוטה (ג.), דהא תינח לדעת התוספות שם (ד"ה בעלה בעיר) דפירשו דאין בו איסור כלל. אמנם לרש"י (שם) דסבר דאין בו משום יחוד שאין מלקין, אבל איסור יש, אם כן הדרא קושיא לדוכתיה איך אמרה חנה כן.

אמנם יש לתרץ על פי הירושלמי (סוטה פ"א ה"ב) דהמקנא משני בני אדם כאחד שלא תסתרי עם פלוני ופלוני כאחד, ואפילו אביה ובנה או אחיה, נמי הוי קינוי⁵. ולפי זה יש לומר דהכי קאמרה, דתלך ותסתתר באופן זה שלא יהיה איסור יחוד. אמנם לכאורא הגמרא דידן חולק על הירושלמי בזה, כמו שהקשה במעשה רוקח (משניות נזיר), דהרי בנוזר דף גז (ע"ב) איתא, מכדי כל ספק טומאה ברשות היחיד מסוטה גמרינן לה, מה התם בועל ונבעלת אף כל ספק טומאה ברשות היחיד דאיכא בי תרי, אבל תלתא הוי ליה ספק טומאה ברשות הרבים, ולפי הירושלמי הרי בסוטה נמי משכחת תלתא כגון שקינא לה משנים כאחד. ועיין מה שכתבתי בספרי יד דוד בנוזר (שם)⁶. ואם כן לפי הגמרא אי אפשר למצא בהיתר.

והנה אף למאן דאמר חובה, יש לומר דדוקא כשעשתה איסור ועברה על איסור יחוד הוא חובה, אבל בגוונא דהירושלמי דלא עשתה שום איסור ולא עברה על איסור יחוד לכולי עלמא הוי רשות. מעתה יש לומר דסוגיא דברכות סבר כהירושלמי דאיכא [קינוי] אפילו בשנים דלא הוי איסור יחוד⁷. מעתה שפיר יש לומר דרבי עקיבא הקשה קושיא זו אם כן ילכו כל העקרות ויסתרו, דהיינו באופן זה דלא נעשה איסור ביחוד. ואם כן לדידיה לא קשה קושיות התוספות, דהרי אף לדידיה באופן זה הוי רשות⁸. אמנם הסוגיא דסוטה לא סבירא ליה כהירושלמי, ובהאי גונא ליכא קינוי. ובעל כרחך צריך לומר דהקושיא דילכו ויסתרו באיסור. אם כן אי אפשר לומר דרבי עקיבא הקשה, דאם כן קשה קושיות התוספות דלדידיה נמי קשה. וליכא למימר כמו שתרצתי, דהרי לדידיה חובה. ובעל כרחך צריך לומר דרבי ישמעאל הקשה קושיא זו.

ג.

וביפה מראה בסוטה (ירושלמי פ"ג אות ג') כתב כי בפרושו למדרש תירץ לקושיות התוספות⁹. והוא דלמאן דאמר אם היתה עקרה נפקדת, אפילו היתה מערמת להסתתר בשביל כך, אפילו הכי צריך שתלד, כדי שלא להוציא לעז דמוכח דבעל כרחך טמאה היא דאם לא כן היתה נפקדת. אמנם למאן דאמר יולדת בצער יולדת בריווח וכדומה, לא תרוויח בזה אם היא מערמת, אלא תפסוק מלדת לגמרי וליכא הוצאת לעז שאומרים שעמדה מלדת, עיין שם.

5. וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהלכות סוטה הלכה ג'.

6. שם תירץ רבינו, שכל שקינא לה משנים, הרי שניהם בכלל הספק, ולכן עדיין הוי סתירה, דאין אדם נוסף ביניהם, ומשום זה הוי רשות היחיד. וגם בנוזר יהיה הדין כן אם יש ספק על שלשה נזירים שנוק טומאה ביניהם, עיי"ש.

7. שהרי אמרו שם בברכות שחנה הצדקת אמרה אלך ואסתתר, וזה אי אפשר אלא באופן שאין איסור יחוד, דהיינו בשנים, ובעל כרחך דלפי הסוגיא שם מועיל קינוי בשנים.

8. וכיון דהוי רשות, אם כן בוודאי לא יקנא לה הבעל בשביל שתלד שלא בצער, כנ"ל.

9. גוף פירוש יפה תאר על המדרש רבה סדר במדבר ודברים לא נדפס, כמו שכתב בקורא הדורות וכן החיד"א בשם הגדולים. ולכן ציין רבינו רק לתוכן דבריו, שהביאן המחבר בספרו יפה מראה על אגדות תלמוד ירושלמי.

אמנם לכאורה יש לומר דהא רבי שמעון אומר אין זכות תולה, דאם לא כן אתה מדהא בפני כל הנשים שאומרת טמאות הן אלא שתלה להן זכות (סוטה כב:). אמנם קשה הא חזינן דטהורה היא בונקתה ונורעה זרע, דאף למאן דאמר עקרה נפקדת וודאי מודה גם כן בכל שאר הדברים (ועיין ברמב"ם (פ"ג מהלכות סוטה הכ"ב) ובכנסת הגדולה בביאורו (שיירי כנסת הגדולה סוף אר"ח לשונות הרמב"ם הלכות סוטה פ"ג) ובחזון עובדי' (פרשת נשא בד"ה והשביע הכהן))¹⁰. וכתבתי בספרי שלל דוד (פרשת נשא בד"ה ואם לא נטמאה) דרבי שמעון לשיטתו באמת חולק על הנהי תנאי וסבר דאין נותנין שכר לעושי עבירה כדאיתא במדרש (במדבר רבה ט, כה).

מעתה למאן דאמר זכות תולה, לא קשה קושיות רבי שמעון, דהרי על ידי הסימנים הללו חזינן דטהורה. ולפי זה אי אפשר לומר כסברת היפה מראה דלמאן דאמר אם יולדת בצער [וכו'], אם מערמת לא תלד כלל, [ד]אם הוא סובר דזכות תולה בעל כרחך צריך שתלד דאם לא כן מוציאין לעז ואומרים שזכות תולה.

והנה לרבי ישמעאל מצינו בפירוש בגמרא (סוטה כ:–כא.) דזכות תולה, דהרי מוקי מתניתין בזכות תולה ג' שנים כרבי ישמעאל. מעתה אי אפשר לומר דרבי ישמעאל הקשה אם כן כל הנשים יסתרו, דקשה קושיות התוספות דתקשי לנפשיה. ואין לומר כתירוצ' היפה מראה דלא תלד כלל, הא בעל כרחך צריך שתלד כדי שלא נאמר דזכות תולה לה. אמנם רבי עקיבא – כתב היפה מראה (סוטה פ"ג אות ב') – סבר דאין זכות תולה כרבי שמעון, ומוכח כן במדרש עיין שם. אם כן לדידיה שפיר יש לומר כתירוצ' היפה מראה, דאם מערמת לא תלד. ואם כן רבי עקיבא שפיר הקשה.

אמנם בגמרא דסוטה דף כ' (ע"ב) אמר בהדיא דרבי עקיבא נמי סובר דזכות תולה. ואם כן בעל כרחך צריך לומר דאי אפשר לומר [עליה שבאמת טמאה היא אלא ש]זכות תולה, כרבי

10. כוונת רבינו, דהרמב"ם כתב שם סוטה ששת והיתה טהורה הרי זו מתחזקת ופניה מזהירות, ואם היה בה חולי יסור ותעבר ותלד זכר, ואם היה דרכה לילד בקושי תלד במהרה, היה דרכה לילד נקבות תלד זכרים, עכ"ל. וכתב הכנסת הגדולה, שהא דפניה מזהירות למד מקל וחומר, אם זו שהיתה טמאה אלא שתלה לה זכות הרי זו מתנוונה, אם כן מדה טובה מרובה, דאם היתה טהורה פניה מזהירות. אך הקשה הכנה"ג שהרמב"ם מזכר שטרא לבי תרי, דפסק הן כרבי ישמעאל והן כרבי עקיבא, כרבי עקיבא דעקרה נפקדת, וכרבי ישמעאל דאם היתה יולדת נקבות או בצער יולדת זכרים או בריווח. ותירץ הכנה"ג שהרמב"ם פסק כרבי עקיבא, דהלכה כמותו מחבירו, אלא שמחמת סתירת הברייתות מברכות לסוטה, איזה הן דברי רבי ישמעאל ואיזה דברי רבי עקיבא, הביא את שתי המימרות. אלא שעדיין הוקשה לו מה שכתב הרמב"ם שאם היתה עקרה יולדת זכר, מה שלא הוזכר בדברי רבי עקיבא, ומסיים בה שאולי תיבת "זכר" היא טעות המעתיקים. ובחזון עובדיה האריך לחלוק על הכנה"ג, וס"ל שהרמב"ם אכן פסק כרבי עקיבא דגם עקרה יולדת. והא דעקרה יולדת זכר הביא לה סמך מהספרי זוטא. אך גם החזון עובדיה לא פירש היאך מתיישב הקושיא שהרמב"ם מזכר שטרא לבי תרי. ועל זה כתב רבינו דקושיא מעיקרא ליתא, שהגם שמאן דאמר השני פליג על ת"ק ולא ס"ל דאם היתה עקרה נפקדת, אבל מאן דס"ל עקרא נפקדת בוודאי לא פליג על הא דיולדת בריווח וזכרים וכו', אלא ס"ל שלא רק עקרה לבד נפקדת, דברכת ונורעה זרע קאי על כל אשה לפי מה שהיא, אם עקרה יולדת, אם יולדת בצער יולדת בריווח, וכן על זה הדרך. ונמצא לפי זה, דכל הברכות האלו באות לכל אחת מה ששייך לה, ובכולן פניה מזהירות. ואם כן, היאך קשין דברי רבי שמעון דקאמר מדהא אתה על כל הנשים שיאמרו שטמאות היו אלא שזכות תלה להן, הרי כמה סימנים איכא להבחין שאכן טהורות הן. (ויש לומר עוד, דהגם שמהא דפניה מזהירות לא קשיא לרבי שמעון, שהרי הרמב"ם למד הא דפניה מזהירות רק מהא דאלו שזכות תולה להן מתנוונות והולכות, והרי רבי שמעון דלא ס"ל זכות תולה אין לו מהיכן ללמוד שהאחרות פניה מזהירות. אבל עכ"פ מאחד משאר הדברים, דיולדת בריווח או זכרים וכדומה, שפיר אפשר לראות שטהורה היתה).

דאם טמאה מתנונה והולך (סוטה כב:), ובטהורה פניה מזהירות כמו שכתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות סוטה הכ"ב). ואם כן שפיר יש לומר תירוץ היפה מראה, ורבי ישמעאל הקשה קושיא זו.

ד.

דע דבסוטה כ"ד (ע"א) בד"ה ורבי יונתן בסוף הדיבור כתבו, והכי נמי משמע סוגיא דפרק אין עומדין דלרבי ישמעאל אמר דברה תורה כלשון בני אדם ולרבי עקיבא אם ראה מוטב ואם לאו תראה. הרי דהיה להם הנוסחא בפרק אין עומדין כמו בסוטה, דרבי עקיבא סבירא ליה אם היתה עקרה נפקדת ורבי ישמעאל סבירא ליה יולדת בצער יולדת ריווח. אמנם (בזבחים) [במנחות] י"ז (ע"ב) ד"ה מאי האכל יאכל כתבו, ועוד קשיא מרבי עקיבא פרק אין עומדין גבי הנהו דדריש רבי ישמעאל אם ראה תראה ורבי עקיבא קאמר דברה תורה כלשון בני אדם. הרי שהיה להם הנוסח בברכות כמו שהוא לפנינו. ודוחק לומר שהיה להם הנוסח בסוטה כמו בברכות. וידוע דהתוספות ממסכת סוטה הם תוספות אחרים¹¹.

11. כן כתב גם החיד"א בספרו פתח עינים דף צג:, וז"ל: נראה פשוט דתוספות סוטה אינם מתוספות שברוב הש"ס כאשר יראה הרגיל בתוס' דמטבע תוס' סוטה שבידינו הוא משונה וניכר שאינו ממחבר התוספות דרוב הש"ס.